

waarop in de media de religieuze golfslag in de Nederlandse recente literatuur wordt verbonden met de zogeheten tijdgeest ('God leeft nog, vooral in de letteren'). Zo probeert Goedegebuure de recente godsdienstsociologie, die uitgaat van een meer individualistische oriëntatie op alternatieve vormen van religiositeit en spiritualiteit, wel degelijk in zijn Inleiding en bij sommige essays in te zetten. Hoewel de hoofdaandacht in dit boek uitgaat naar katholieke bekeerlingen (Reve, Kellendonk, Otten, Van Brederode) en mystieke projecties (Jellema, Faverey, Ouwens, Van Daalen) was voor mij het opstel over Oek de Jong toch het meest aansprekende. Het was trouwens dezelfde De Jong die in 1998 in zijn Kellendonk-lezing de intellectuele moed opbracht om zijn oorspronkelijke bewondering voor de schrijver W.F. Hermans onder woorden te brengen en vervolgens zich te keren tegen diens inktzwarte wereldbeeld. Juist in dit opstel over Oek de Jong laat Goedegebuure voortreffelijk zien hoe schatplichtig de moderne romankunst nog altijd is aan de romantiek en hoe individualiteit ook tot last kan zijn: het moeten leven en dolen buiten een bezielde verband. Sinds de romantiek ruim twee eeuwen geleden ontstond onderhouden literatuur en religie een relatie van afstoting en aantrekking. Toen al kwamen de gedachten op dat kunst en poëzie als substituut van religie konden fungeren en dat gevoelens van geluk verbonden zijn met een verleden dat er niet meer is en alleen maar herinnerd kan worden. Steeds opnieuw raakten schrijvers en dichters uit volgende generaties in de ban van dit soort gedachten. Juist in die lange termijn ontwikkeling schuilt veel sociologie, tenminste voor wie daar oog voor heeft – Jaap Goedegebuure heeft dat zeker in dit geval.

Yme Kuiper
(RU Groningen)

Eijk, Toon van (2010), *Development and work ethic in sub-Saharan Africa. The mismatch between modern development and traditionalistic work ethic*, www.lulu.com, pp. 257, ISBN 9781409288688, US\$ 23,50;

Eijk, Toon van (2010), *Civic driven change through Self-Empowerment. Societal transformation and consciousness based development*, www.lulu.com, pp. 161, ISBN 9781445748399, US\$ 20.

Toon van Eijk (1952) is een onafhankelijk denker over ontwikkelingssamenwerking. Zijn eigen ervaringen liggen op het gebied van plattelandsontwikkeling in Oostelijk en Zuidelijk Afrika. Deze ervaringen hebben hem gebracht tot een dissertatie¹ en enkele andere publicaties.² Hier worden twee recente publicaties besproken.

Het denken van Toon van Eijk is ingegeven door de vraag naar de oorzaken van onderontwikkeling van Sub-Sahara Afrika. Deze vraag is herkenbaar voor een ieder die zich verdiept in internationale samenwerking. Van Eijk toont zich daarbij niet tevreden met snelle en gemakkelijke antwoorden. Hij laveert in het boek *Development and Work Ethic* tussen twee extreme posities. De eerste positie betreft die van 'blaming the victims', alsof

